

DESPRE UN LOT DE BUNURI INDISPONIBILIZAT DE AUTORITĂȚILE JUDICIARE ÎN TIMPUL ANCHETEI „AURULUI DACIC”. DE LA CORP DELICT LA EVIDENȚĂ MUZEALĂ

Claudiu PURDEA*

Concerning an Assemblage of Goods Seized by Judicial Authorities during the “Dacian Gold” Investigation: From Corpus Delicti to Museum Collection

Abstract. *This study revisits an assemblage of coins confiscated by authorities during the investigation of thefts from archaeological sites, partially published in scientific literature. Based on judicial archives, it provides a comprehensive history, supplemented by the analysis of 141 artifacts, including 139 coin issues, a Bronze Age axe head, and an ethnographic spear from the Sudan region of Africa. The study highlights aspects of the peak period of criminality in the field of cultural heritage and demonstrates the legal status of goods transferred to museum institutions by judicial authorities.*

Keywords: *archaeological poaching, Grek coins, Roman coins, archaeocriminology, cultural heritage.*

Cuvinte-cheie: *braconaj arheologic, monede grecești, arheocriminalistică, patrimoniul cultural.*

Braconajul arheologic reprezintă un fenomen infracțional ce a condus la grave consecințe pentru siturile și patrimoniul arheologic al umanității, iar România a fost și ea cuprinsă de acest flagel, mai cu seamă după ce în anul 1989 vechile structuri ale statului și-au încetat activitatea și legislația din domeniul protejării patrimoniului cultural a fost abrogată. Deoarece în acei ani de tulburări sociale oamenii căutau orice sursă pentru a-și consolida situația materială, și în contextul accesului la aparatele pentru detecția de metale, siturile arheologice devin ținta unor operațiuni de furt și distrugere¹.

Astfel, după ce un grup de localnici găsesc în anul 1996 un mare tezaur cu emisiuni *Koson*, atenția clanurilor interlope, ce își desfășurau activitatea în orașul Deva, se îndreaptă spre Munții Orăștiei și spre noua oportunitate de îmbogățire. Însă, după cum vom vedea și în paginile acestui studiu, au fost investigate siturile arheologice ori zonele cu potențial arheologic cunoscut și publicat în literatura de specialitate, deoarece membrii grupurilor infracționale începeau cu studierea bibliografiei. Acest fapt a fost sesizat de autoritățile judiciare, care, în timpul perchezițiilor domiciliare, au ridicat o serie de lucrări de specialitate, hărți și studii dedicate zonelor cu patrimoniu arheologic reperat.

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail: claudiu.purdea@uab.ro.

¹ Pentru o privire de ansamblu asupra fenomenului infracțional, vezi Lazăr, Condruz 2007, p. 44-48 și Lazăr 2020, p. 132-145.

Ancheta în operațiunea judiciară „Aurul dacilor” a debutat în anul 2005, însă până la acel moment au fost înregistrate o serie de dosare penale ce aveau ca obiect furtul din siturile arheologice. În aceste cauze au fost cercetate mai multe persoane, între care și P. S. F., cel de la care au fost indisponibilizate bunurile ce fac obiectul acestui studiu. Și prin această contribuție mi-am propus să dezvolt ceea ce se cunoștea până acum în literatura de specialitate, prin completarea cu date oferite de arhiva autorităților judiciare². Deși materialul nu oferă o analiză numismatică, planșele redau emisiunile monetare indisponibilizate în vederea confiscării. Am considerat util acest lucru, deoarece monedele au făcut obiectul a două studii de specialitate, unul cu ilustrație monocoloră și altul fără ilustrație, fără a se preciza că acestea provin din activități infracționale³.

Povestea judiciară

În anul 2002 (3 iunie, în jurul orei 21:30), în timpul unei operațiuni de surprindere în flagrant, polițiștii au identificat patru persoane (două cu domiciliul în județul Cluj și două în județul Hunedoara) care aveau asupra lor un aparat pentru detecția de metale, 139 monede și o listă cu denumirea emitenților. Polițiștii i-au legitimat și apoi i-au condus la Poliția Alba Iulia pentru declarații. Acolo, cel care avea monedele și detectorul de metale, a declarat că au fost descoperite în decursul anului 2000 în siturile arheologice Călan-*Aque* și Chitid-*Dealul Pleșa* în mai multe rânduri⁴. Pentru acuratețea informațiilor, redau pasajul din declarația de învinuit:

„[...] parte de monede le posed de doi ani (2000), iar parte din ele le-am găsit în următorii doi ani în zona în care am auzit sau citit că ar fi fost așezări romane; aceste zone sunt: în spatele ștrandului Călan-Băi, aproape de albia râului Strei, pe arătura din jurul stațiunii Călan-Băi, pe partea stângă. Parte din ele le-am găsit anul trecut (2001) în vară pe dealul din Chitid spre Boșorod. Ultima și singura am cumpărat-o din Constanța, este din aur (Constantin VII) și am achiziționat-o de la un bișnițar cu suma de 150 mărci germane. Bișnițar pe care nu-l cunosc și nu pot da relații despre el și nici nu a fost nici o altă persoană de față, care să certifice că acesta este adevărul. Menționez faptul că în timpul cât am efectuat detecții și săpături rezultând aceste monede, nu a fost nimeni cu

² Operațiunea judiciară „Aurul dacilor” a debutat cu cercetarea penală din dosarul nr. 45/P/2005, în care au fost cercetate 12 persoane pentru furtul și valorificarea unui tezaur de zece spirale (numite în literatura de specialitate brățări) dacice. Acestor fapte au fost conexe altele, între care și furtul a 139 monede indisponibilizate de poliția judiciară, pe care le voi prezenta în acest articol. Vezi Ciută, Rustoiu 2007, p. 99-111; Oberländer-Târnoveanu 2013, p. 80; Purdea 2024, p. 125-126.

³ Gramaticu, Oberländer-Târnoveanu 2005, p. 25-36; Purdea 2024, p. 125-126; 410-414.

⁴ Conform procesului-verbal întocmit de ofițerii poliției judiciare din cadrul Inspectoratului General al Poliției Române, în dos. pen. nr. 61937/2002, f. 4-6. Pentru întregul circuit al acestei cauze de la Poliție la Parchetul de pe lângă Tribunalul Hunedoara și apoi Parchetul Curții de Apel Alba Iulia, vezi *infra*.

mine, activitatea am desfășurat-o singur. Despre faptul că dețin aceste monede știe doar soția mea”⁵.

Despre scopul întâlnirii, fiecare dintre cele patru persoane a declarat aspecte contradictorii. În primul rând deținătorul monedelor (P. S. F.) a spus că l-a contactat pe S. A., care era colecționar și membru al unui club numismatic, pentru a-i prezenta colecția și pentru a se interesa în ce condiții ar putea fi și el primit în acel club. De cealaltă parte, colecționarul a declarat că l-a contactat pe P. S. F. pentru a cumpăra monede de la acesta. Și că nu erau la prima întâlnire de acest fel, ci la a treia. Dar, pentru că monedele oferite nu prezentau interes pentru el, nu a achiziționat nimic.

„L-am sunat pe S. la numărul [anonimizat] pentru prima dată în urmă cu aproximativ trei luni. Atunci mi-a prezentat circa 10-15 monede amestecate, inclusiv romane. Cu această ocazie nu am cumpărat nici o monedă de la S. pentru că nu avea monede care mă interesau pentru colecția mea. A doua oară când m-am întâlnit cu S. în urmă cu două luni, mi-a prezentat alte monede, 10 monede romane și moderne din care nu am cumpărat nici una, pe motiv că nu erau monede medievale. În urmă cu câteva săptămâni am fost contactat telefonic de S. care mi-a spus că are monede vechi de vânzare, ocazie cu care am stabilit să ne întâlnim pentru a vedea monedele”⁶.

Evident că fiind informații contradictorii în cele două declarații, autoritățile judiciare au recurs la prevederile Codului de procedură penală, privind confruntarea. Colecționarul și-a menținut declarațiile în totalitate, dar P. S. F. nu a recunoscut că ar fi oferit monede spre vânzare, deoarece „ținea prea mult la ele”.

Pentru că sunt parte a acestei acțiuni, merită să oferim câteva informații și despre persoanele care au participat la această întâlnire în calitate de însoțitori și totodată de martori.

P. B. N. D., persoana care-l însoțea pe colecționarul clujean S. A., era un antreprenor-asociat la o unitate ce avea sucursală și în orașul Alba Iulia. El a declarat că avea unele activități ce țineau de managementul unității pe care o conducea, iar cu această ocazie l-a transportat cu autoturismul și pe amicul său în parcare localului numit „Hanul dintre Sălcii”, pentru „a vedea niște monede”. A relatat cum în momentul în care priveau monedele prezentate în parcare localului au venit mai multe autoturisme ale Poliției, i-au legitimat și i-au condus la IPJ Alba.

H. C. S., persoana care îl însoțea pe deținătorul detectorului de metale și al monedelor, era șofer la o unitate comercială din orașul Deva și, potrivit declarației sale, în relații de prietenie cu P. S. F. Acesta a menționat că a fost contactat telefonic de prietenul său, care l-a întrebat dacă nu dorește să-l

⁵ Conform declarației din dos. pen. nr. 45/P/2005 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, vol. VI, f. 72-73.

⁶ Conform declarației personale din dos. pen. nr. 45/P/2005 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, vol. VI, f. 65v.

însoțească la Alba Iulia, iar pe drum acesta i-a spus că trebuie să se întâlnească cu doi cunoscuți pentru a le arăta niște monede vechi din bronz. Pe lângă însoțirea propriu-zisă, H. C. S. a mai arătat că trebuia să aducă o sumă de bani unei cunoștințe, pentru achitarea studiilor universitare. Examinarea monedelor, păstrate în folii-catalog din plastic, s-a făcut, potrivit declarației acestei persoane, în interiorul autoturismului, la lumina plafonierei, nu în local.

După ce au dat câte o declarație (ultima fiind înregistrată în 4 iunie, la ora 03:00), precum și una privind acordul cu privire la efectuarea unei percheziții domiciliare și a uneia corporale, au fost indisponibilizate monedele și detectorul de metale, constatându-se, totodată, că S. A. (colecționarul) avea asupra sa 320 \$, respectiv 1300000 ROL, sume cu care urma să plătească eventuala tranzacție.

În urma acestei acțiuni, autoritățile au efectuat o percheziție domiciliară în locuința învinutului și o cercetare la fața locului în zonele pe care P. S. F. le-a menționat în declarație. Astfel, în 4 iunie 2002 ofițerii poliției judiciare, împreună cu un cercetător științific de la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva (MCDR), un martor asistent și avocatul ales au fost conduși de făptuitor în situl arheologic Călan-*Aque* și pe Dealul Pleșa, prilej cu care s-a constatat existența a unui număr neprecizat de gropi în diferite stadii de colmatare și au fost efectuate fotografiile judiciare (pl. I). Existența gropilor a fost constatată doar pe Dealul Pleșa, nu și în situl de la *Aque*. De asemenea, edificatoare este informația potrivit căreia în timpul percheziției domiciliare au fost identificate încă 32 monede „de diferite forme și culori”, păstrate într-o folie transparentă, dar care i-au fost restituite⁷.

Merită menționat că expertul din cadrul MCDR i-a cerut făptuitorului să explice cum erau așezate monedele în sol, iar răspunsul primit, potrivit căruia erau risipite pe o suprafață mai mare, l-a determinat să aibă rezerve cu privire la posibilitatea descoperirii emisiunilor monetare la Chitid-*Dealul Pleșa*, aspect consemnat în declarația acestuia din dosarul penal citat anterior.

„Consider că este greu de crezut că în dealul respectiv puteau fi găsite monede din cele mai sus arătate [denari romani republicani și imperiali], pe un areal atât de vast, în lipsa unor așezări antice. În mod normal tezaurele monetare sunt depuse toate la un loc și nu împrăștiate pe o arie așa largă cum a declarat P. S. F. Tot acesta ne-a condus la locul numit Călan-Băi, unde a declarat că de o parte și de alta a drumului Hațeg-Simeria a efectuat detecții și săpături în perioada 1998-2000, găsind monede din cele mai sus arătate. Arăt că zona respectivă este declarată sit arheologic, conform Legii 182/2000 [...]. Personal cred că aici putea să găsească astfel de monede P. S. F., precum și alte obiecte

⁷ Potrivit adresei nr. 463/19 iunie 2002 a Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva, în urma analizării monedelor respective, „s-a ajuns la concluzia că nu făceau parte din Patrimoniul Cultural Național, având valoare doar pentru colecționari”. Documentul este păstrat în dos. pen. nr. 61937/2002, f. 33. Din păcate, nu este prezentată niciăieri o listă a acestor monede.

de patrimoniu. Arăt însă că nu știu să fi găsit cineva acolo asemenea monede. Nu știu ca muzeul să fi efectuat săpături în acel sit în ultimii zece ani și să găsească asemenea monede”⁸.

Deși în cauza înregistrată în anul 2002 s-a dispus neînceperea urmăririi penale, după debutul ofensivei judiciare „Aurul dacilor”, Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia a infirmat soluția din dosarul 275/P/2003, a dispus redeschiderea și reluarea urmăririi penale, formarea unui nou dosar, 131/P/2005 și conexarea lui la cauza 45/P/2005 a aceluiași parchet.

Se va demonstra într-adevăr că P. S. F. și însoțitorul său H. C. S. făceau parte dintr-un grup infracțional organizat ce avea drept scop sustragerea și valorificarea de bunuri din siturile arheologice și că obiectele aflate asupra lor, în momentul operațiunii de surprindere în flagrant, nu erau parte a unei colecții, ci rezultatul activităților ilicite pe care le practicau⁹. Ba mai mult, conexiunile avute cu alte persoane cu preocupări similare arată importanța pe care o aveau în traficul cu artefacte. După începerea urmăririi penale, în presă au apărut inclusiv declarații de manieră a discredita autenticitatea bunurilor recuperate de autoritățile judiciare. Se încerca, astfel, acreditarea ideii potrivit căreia P. S. F. ar fi confecționat spiralele dacice în atelierul lui de bijutier¹⁰.

Siturile

Câteva informații despre locurile din care au fost sustrate bunurile ce fac obiectul acestui studiu sunt edificatoare. În ambele locuri, atât la Călan-Aque, cât și la Chitid-Dealul Pleșa/Pleșu au fost înregistrate situri arheologice, încă de la proiectul Listei Monumentelor Istorice din 1991-1992 (cod 22A021, respectiv 22A022), acestea fiind păstrate, în mod evident, și în Lista Monumentelor Istorice din 2004 (cod HD-I-s-A-03169 și HD-I-s-B-03171). Potențialul arheologic al ambelor zone a fost demonstrat în literatura de specialitate atât prin periegeze, cât și prin cercetări sistematice¹¹.

⁸ Conform declarației personale din dos. pen. nr. 45/P/2005 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, vol. VI, f. 57r.-v.

⁹ Pentru fapta din anul 2002, poliția judiciară a deschis cauza nr. 61937/2002, înaintată Parchetului de pe lângă Tribunalul Hunedoara, unde a primit nr. 257/P/2003, având ca obiect infracțiuni privind regimul bunurilor confecționate din metale prețioase (art. 50, lit. c din Decretul nr. 244/1978) și efectuarea de detecții sau săpături în siturile arheologice fără autorizație (art. 73, pct. 1 din Legea 182/2000). După redeschiderea urmăririi penale, acest dosar a fost conexas celui supranumit în media al „Aurului dacic” (45/P/2005 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia).

¹⁰ A se vedea, în aceste sens, Petrică Răchită, Christian Levant, *Brățările dacice sunt făcute de prietenul meu*, în *Adevărul special*, 5 februarie 2007, p. 13; Idem, *Bijutierul care a lucrat „brățările dacice” a mai fabricat și un „colier medieval”*, în *Adevărul*, 7 februarie 2007, <https://adevarul.ro/stiri-interne/evenimente/bijutierul-care-a-lucrat-bratarile-dacice-a-mai-1283457.html>, accesat la 14.06.2024.

¹¹ În situl de la Călan-Aque au fost efectuate cercetări arheologice în anul 1995, cu prilejul degajării umpluturii din bazinul termelor, iar la Chitid-Dealul Pleșa s-au identificat materiale

Bunurile

Monedele indisponibilizate în parcare restaurantului albaiulian au fost publicate deja în literatura de specialitate de către doi numismați, însă având în vedere tehnologia existentă la momentul acela, ilustrațiile au fost publicate monocolor, fapt pentru care am considerat necesară ilustrarea tuturor celor 139 emisiuni monetare de la P. S. F. Ba mai mult, ca să atragem atenția asupra unei scăpări din partea autorităților, care, bazându-se pe opiniile experților de la instituțiile muzeale, au restituit (!) cele 32 monede ridicate în cursul percheziției domiciliare, întrucât acestea „nu fac parte din patrimoniul cultural, având doar valoare pentru colecționari”.

Pe lângă bunurile amintite, în anul 2005, în cadrul unor noi percheziții domiciliare, au mai fost identificate și ridicate de la locuința lui P. S. F. încă două bunuri: un topor din bronz de tipul Pădureni și o sulică cu mâner din bambus (probabil din zona Africii – parte a unei colecții etnografice).

Cu privire la aceste bunuri este necesar să facem câteva precizări. În primul rând, asupra toporului din bronz, care a fost montat de către deținător într-o coadă din lemn. Această piesă, care se încadrează fără niciun dubiu în categoria bunurilor arheologice, a fost identificată probabil cu ajutorul detectorului de metale, curățată și montată în coadă. Deși în expertiza efectuată de Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia acest topor a fost încadrat în „prima epocă a fierului (Hallstatt)”, susceptibil a face parte din patrimoniul cultural național, potrivit opiniei experților care l-au analizat, instanța de judecată a dispus restituirea lui. Astfel, potrivit deciziei nr. 209/A/2013, instanța de apel a dispus:

„[...] restituirea către moștenitoarea inculpatului decedat, [anonimizat] a unei toporiști și a unei sulice cu vârf zimțat din metal, cu mâner din bambus, având în vedere că nu s-a dovedit săvârșirea vreunei infracțiuni în legătura cu aceste obiecte sau că ar fi fost deținute în mod ilegal”¹².

Prin aceeași decizie s-a dispus confiscarea unui număr de 128 monede din argint, depuse în custodia Muzeului Național de Istorie a României și a aparatului pentru detecția de metale *White's Spectrum*.

Voi explica în continuare care este situația actuală a celor 139 monede indisponibilizate în 3 iunie 2002 în parcare localului din Alba Iulia. Așa cum am menționat deja în partea dedicată informațiilor judiciare, posesorul avea o listă cu emitenții acestora, fapt ce m-a ajutat la identificarea lor în depozitul instituției muzeale și, în același timp la explicarea numărului de 128 monede consemnat în decizia instanței de apel.

arheologice în cadrul periegezelor derulate în anul 1977 de specialiștii muzeului din Deva. Vezi Andrițoiu 1979, p. 21, Luca 2005, p. 39 și Rusu, Pescaru 1996, p. 23-24.

¹² Conform deciziei nr. 209/A/2013, din dos. pen. nr. 41/97/2005, publicată parțial la Lazăr, Paștiu 2015, p. 148-152.

Ca urmare a operațiunii de surprindere în flagrant au fost ridicate 139 monede, dintre care, potrivit expertizei¹³, 87 din perioada Republicii Romane (pl. II-V), 41 din perioada Imperiului Roman (dintre care 33 din argint și 18 din bronz) și o monedă bizantină din aur (pl. VI-VII). Întrucât se considera că 11 monede dintre cele din bronz sunt degradate și ilizibile (pl. II/1-11), s-au propus pentru includerea în patrimoniul național al României numai 128 dintre monedele amintite: 87 denari republicani, 33 denari imperiali, un as, un *dupondius*, cinci sesterți și o *nomisma*. Monedele au fost depuse în custodia Muzeului Național de Istorie a României, fiind expertizate în vederea înscrierii în patrimoniul instituției muzeale. Cu acest prilej, a fost întocmit un nou raport de expertiză și un referat către conducerea instituției pentru includerea lor în evidența muzeală. O notă importantă a acestui referat relatează despre un document din dosarul penal, adresa 275/P/2003 din 17 iulie 2003 a Parchetului de pe lângă Tribunalul Hunedoara, prin care s-a dispus confiscarea a 128 de piese și restituirea a 11 monede (!). Este vorba evident de cei „11 ași” consemnați în expertiza Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia. Totuși, noul raport de expertiză¹⁴ consemnează toate cele 139 monede și astfel observăm că monedele din bronz nu sunt romane, ci grecești (*chalkoi*), emise de Histria (tipul acvilă cu delfin pe revers), cu contramărcile lui Helios și Hermes pe avers¹⁵.

Fig. 1. Contramărcile de pe monedele grecești din lotul P. S. F.

Cu privire la monedele romane, analiza numismatică a relevat că 87 erau într-adevăr denari romani republicani, 33 denari romani imperiali, șapte

¹³ O primă omisiune a fost făcută cu prilejul întocmirii acestui raport de expertiză (4 iunie 2002), care, pe lângă concluziile numismatice, arată că lotul are în componență „11 ași (monedă romană imperială din bronz n.a.) degradată și ilizibilă, fapt pentru care au fost excluși din patrimoniul cultural național”. Expertiza a fost întocmită de dr. Viorica Suciș și am consultat-o în dosarul penal nr. 45/P/2005, vol. VI, f. 39.

¹⁴ Ultima expertiză a monedelor a fost efectuată de către Ernest Oberländer-Târnoveanu, în dos. pen. nr. 45/P/2005, vol. VI, f. 43-44.

¹⁵ Analiza numismatică a acestor piese a fost publicată la Gramaticu, Oberländer-Târnoveanu 2005, p. 25-36.

emisiuni romane din bronz și o monedă bizantină din aur. Comparând distribuția pe emitenți din rapoartele de expertiză și lista monedelor ridicată în timpul operațiunii de surprindere în flagrant, am dedus că deținătorul a beneficiat de consultanță numismatică de specialitate.

Clasificarea¹⁶ este următoarea: 11 grecești (Histria), 87 republicane (1 – Pinarius Natta, 2 – Lucius Sempronius Pitio, 1 – Caius Terentius Lucanus, 1 – Lucius Antestius Gragulus, 1 – Ti. Minucius C.f. Augurinus, 1 – Marcus Marcius, 1 – Quintus Caecilius Metellus, 1 – Gaius Servilius Vatia, 1 – Numerius Fabius Pictor, 2 – Marcus Porcius Laeca, 2 – Marcus Fannius, 1 – Marcus Furius Philus, 1 – Marcus Aemilius Lepidus, 1 – C. Claudius Pulcher, 1 – P. Laeca, 1 – L. Flaminius Chilo, 1 – L. Cornelius Scipio Asiaticus, 1 – C. Coelius Calvus, 1 – Q. Minucius Thermus, 2 – D. Silanus, 2 – C. Vibius Pansa, 4 – C. Lentulus Clodianus, 2 – L. Rubrius Dossenus, 1 – Anonim, 3 – L. Julius Bursio, 1 – Mn. Fonteius, 2 – C. Mamilius Limetanus, 1 – L. Manlius Torquatus, 1 – C. Annius și L. Fabius Hispaniensis, 1 – Q. Fabius Maximus, 1 – A. Postumius Albinus, 2 – Q. Caecilius Metellus Pius, 1 – L. Procilius, 2 – C. Naevius Balbus, 1 – L. Cassius Longinus, 1 – Caius Egnatius Maxsumus, 1 – Caius Postumius, 1 – P. Sulpicius Galba, 3 – C. Piso Frugi, 1 – M. Plaetorius Cestianus, 1 – L. Roscius Fabatus, 1 – Lucius Cassius Longinus, 1 – L. Aemilius Lepidus Paullus, 1 – A. Plautius, 1 – Quintus Pompeius Rufus și Sulla, 1 – Gaius Coelius Calvus, 1 – M. Acilius Glabrio, 1 – Quintus Sicinius și C. Coponius, 2 – Manius Cordius Rufus, 2 – Titus Carisius, 1 – Lucius Valerius Asisculus, 1 – Petilius Capitolinus, 1 – Clodius Turrinus, 2 – Marcus Antonius, 1 – Sextus Pompeius, 2 – Marcus Antonius și Octavian, 1 – Octavian și L. Cornelius Balbus, o imitație dacică după un denar republican tip bigă), 46 imperiale (7 – Augustus, 2 – Tiberius, 9 – Vespasian, 2 – Titus, 5 – Domitian, 3 – Nerva, 2 – Traian, 1 – Hadrian, 3 – Antoninus Pius, 1 – Marcus Aurelius, 1 – Faustina II, 3 – Septimius Severus, 2 – Iulia Domna, 2 – Caracalla, 2 – Severus Alexandru, 1 – Orbiana), o imitație după un denar de la Faustina II, 1 – bizantină (1 – Constantin al VII-lea și Roman al II-lea).

Discuții

Studiul de caz ales este unul dintre cele 30 pe care le-am analizat în teza de doctorat¹⁷. Însă, după compararea tuturor informațiilor obținute din arhiva autorităților judiciare și a instituțiilor muzeale, am considerat necesară completarea datelor prezentate inițial cu întreaga poveste a bunurilor ajunse în evidența muzeală. Deoarece, mai sus, am prezentat deja informația recuperată de autoritățile judiciare în timpul urmăririi penale, precum și

¹⁶ Am consultat monedele aflate în custodia MNIR în 26 octombrie 2022, iar planșele acestui studiu sunt întocmite folosind imagini realizate cu acest prilej. Mulțumesc dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu pentru permisiunea documentării.

¹⁷ Purdea 2024, p. 112-138.

distribuția monedelor pe emitenți, mai adaug câteva date despre regimul juridic al acestor bunuri.

Constituția României, în art. 136, prevede că

„(3) Bogățiile de interes public ale subsolului, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil, de interes național, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, precum și alte bunuri stabilite de legea organică, fac obiectul exclusiv al proprietății publice¹⁸”.

În practica judiciară s-a confirmat că bunurile arheologice se încadrează în categoria celor enunțate mai sus, fapt pentru care, potrivit prevederilor legii 182/2000 și a OG 43/2000, trebuie predate statului, inclusiv cele identificate întâmplător. Potrivit acestor prevederi, bunurile arheologice confiscate de autoritățile judiciare, ori cele identificate întâmplător ori intenționat, trebuie să ajungă în proprietatea statului român. Astfel, hotărârea prin care instanța de judecată restituie toporul de tip Pădureni, datat în prima epocă a fierului și lancea etnografică (posibil parte a unei colecții muzeale) este nelegală și netemeinică din acest punct de vedere. În situația dată, Ministerul Culturii trebuie să se constituie parte civilă, chemând în judecată persoana căreia i-au fost restituite bunurile și în baza documentelor prezentate să ceară „lăsarea în deplină și liniștită posesie a bunurilor care provin din siturile arheologice clasate ca monument istoric”¹⁹, așa cum s-a procedat în alte cauze cu obiect similar. Acest argument este aplicabil în cazul toporului, clasabil (pe baza comparației cu altele de același tip, care fac deja parte din patrimoniul cultural național), în categoria Tezaur. În privința „lăncii etnografice”, s-a arătat în expertiza muzeală²⁰ că provine din zona Sudanului. Aspect explicabil, deoarece o preocupare a elitei transilvănene, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, erau călătoriile în zonele exotice. Din datele existente în literatura de specialitate, bunuri din zona Africii sunt păstrate în colecțiile Muzeului Astra Sibiu și ale Muzeului Municipal „Ioan Raica” Sebeș, parte a colecției exploratorului Franz Binder, care a călătorit în nordul Africii²¹. Pentru a

¹⁸ Constituția României, disponibilă la <https://www.constitutiaromaniei.ro/>, accesat la 14.06.2024.

¹⁹ În acord cu art. 563 din Legea 287/2009 privind Codul Civil, această sintagmă a fost utilizată în dosarele civile în care statul român, prin Ministerul Culturii, a chemat în judecată persoanele de la care au fost revendicate bunurile arheologice ridicate de autoritățile judiciare.

²⁰ Expertiza preliminară a fost întocmită de o comisie formată din specialiști din cadrul Muzeului Național al Unirii Alba Iulia și am consultat-o în dosarul penal nr. 45/P/2005, vol. III, f. 371-372.

²¹ Colecția Binder a fost donată din timpul vieții posesorului către două instituții: Societății Transilvană de Științe Naturale din Sibiu (Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften) și Gimnaziului Evanghelic din Sebeș. De asemenea, o parte din piese au fost dăruite de explorator unor terțe persoane. În perioada 1944-1958 (perioada de ocupație sovietică), artefactele de la instituția sebeșeană au fost mutate în capela Sfântul Iacob, de unde unele au fost furate. În 7.09.2002, Muzeul din Sebeș a cumpărat de la un localnic din Petrești un pumnal *Kulbeda* (exponatul lunii februarie 2022 la Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș), piesă care

elucida proveniența acestui obiect (autentic fără îndoială), primul pas este compararea evidențelor instituțiilor cărora le-au fost donate, dacă acestea mai există și confirmarea ori infirmarea unor eventuale pierderi. Nu putem exclude în acest moment nici posibilitatea provenienței din colecția unei alte familii nobiliare din Transilvania, precum Teleki, Nopcsa ș.a.

În privința celor 139 monede indisponibilizate trebuie subliniat că deși au fost depuse toate în custodia Muzeului Național de Istorie a României și expertizate în două rânduri, numai pentru 128 s-a dispus măsura confiscării prin hotărâre judecătorească. Celelalte 11, deși de importanță istorică aparte, au fost excluse datorită îndeplinirii în mică măsură a criteriilor în baza cărora se dispune clasarea. Așa cum am menționat deja pentru bunurile arheologice, indiferent de starea în care se află (ilizibile ori bine păstrate, întregi ori fragmentare), nu pot fi eludate prevederile legii. Cu atât mai mult în cazul unor activități infracționale. Referitor la importanța istorică, este necesar de subliniat că, așa cum s-a arătat în literatura de specialitate, judecând după conținutul descoperirilor din arealul Transilvaniei, cele 11 emisiuni monetare formează un mic tezaur ori o parte a unui²². Cele mai apropiate puncte din care provin emisiuni grecești cu contramărcile lui Helios și Hermes sunt siturile de la Costești-*Cetățuie*²³ și Luncani-*Piatra Roșie*²⁴. În literatura de specialitate un prim articol în care sunt analizate monede de acest tip a fost semnat de numismatul Mihail Macrea²⁵, în anul 1936. Acestea au fost descoperite în cetatea dacică de la Costești, iar prezența lor acolo a fost pusă în legătură cu meșterii greci aduși de Burebista pentru construcția complexului fortificat. Opinii ulterioare acesteia au considerat monedele ca elemente de schimb în lumea dacică²⁶, utilizate în cadrul unor relații comerciale dintre daci, sau ajunse acolo (în capitală) prin intermediul unui călător sau comerciant ambulant (histrian), înainte de cucerirea romană²⁷. Deși contradicțiile experților priveau modul în care cele 20 de monede au ajuns în lumea dacică, niciodată nu le-a fost contestat locul de descoperire. Ca o confirmare a prezenței emisiunilor grecești la Costești sunt rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1997, când, într-un context funerar, au fost identificate alte 13, publicate în anul 2018 de Cristian Găzdac²⁸. În plus față de

apartine în mod cert aceleași colecții, folosită de vânzător pentru „a tăia foile de cucuruz”. Informații primite de la colegul Radu Totoianu, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

²² Raportul de expertiză citat (Ernest Oberländer-Târnoveanu în dos. pen. nr. 45/P/2005, vol. VI, f. 43-44) concluzionează că monedele histriene ar constitui primul tezaur identificat în Dacia intracarpatică. Analiza numismatică a acestor piese a fost publicată la Gramaticu, Oberländer-Târnoveanu 2005, p. 25-36.

²³ Macrea 1936, p. 147-163; Găzdac 2018, p. 55-65.

²⁴ Daicoviciu 1954, p. 76.

²⁵ Macrea 1936, p. 147-163.

²⁶ Crișan 1991, p. 345.

²⁷ Ardevan 2009, p. 129.

²⁸ Găzdac 2018, p. 55-65.

datele cunoscute până la momentul analizei amintite, sunt și monedele identificate cu detectorul de metale de către un grup de braconieri cehi²⁹. Chiar dacă acestea din urmă provin din activități ilegale, datorită entuziasmului, cei patru infractori s-au fotografiat în mod repetat cu rezultatele activităților lor. În acest fel se poate reconstitui cu precizie, pe zile și chiar pe intervale orare traseul care l-au avut în siturile arheologice. Astfel, observăm că în 14 septembrie 2015 au efectuat detecții în cetatea dacică de la Piatra Roșie, prilej cu care au identificat monede romane republicane și o drahmă celtică, iar în 16 septembrie 2015 la Costești, când au identificat șapte monede, dintre care șase histriene (cu acvila și delfinul pe revers) și una emisă de Filip al II³⁰.

În urma acestor precizări, propun ca ipoteză de lucru proveniența celor 11 emisiuni histriene din cetatea dacică de la Costești ori cea de la Piatra Roșie. Argumente în favoarea acestei ipoteze sunt atât lipsa unor descoperiri de emisiuni grecești în zona Călan-*Aque*, cât și faptul că descoperitorul făcea parte dintr-un cunoscut grup infracțional ce își desfășura activitatea cu precădere în Munții Orăștiei. Desigur că interesul braconierilor a vizat toate siturile arheologice pe care le cunoșteau, dar accentul a fost pus mereu pe zona Sarmizegetusa Regia, deoarece acolo existau informații că au fost descoperite monede de aur. Comparând datele cunoscute până în acest moment despre situl de la *Aque*, nu am identificat nicăieri un argument care să susțină descoperirea de emisiuni grecești acolo (desigur că asta nu le poate exclude), cum, de altfel, nici pe teritoriul Transilvaniei nu sunt cunoscute, cu excepția cetății de la Costești (ori în proximitatea acesteia) și Piatra Roșie, unde au fost localizate și în contexte arheologice. În timpul analizei celor 11 piese, aflate în custodia Muzeului Național de Istorie a României, am observat că acestea conțin urme de sol, astfel că pentru rigoarea științifică s-ar impune analize comparative între solul prelevat de pe suprafața monedelor cu rezultatele deja obținute (deocamdată nepublicate) pentru monedele recuperate de la braconierii cehi, și despre care există convingerea că provin de la Costești-*Cetățuia*. Asemenea analize pot fi făcute și pentru probe prelevate din locul în care P. S. F. a declarat că le-a identificat.

Nici cercetarea numismatică nu a confirmat prezența unui depozit ori tezaur în interiorul arcului carpatic, în afară de zona Costești-*Piatra Roșie*, iar cu privire la modul în care cele cunoscute au ajuns acolo, Radu Ardevan este de părere că astfel de emisiuni au ajuns în Dacia preromană prin intermediul unui călător ori comerciant venit din polisul de la Histria. Opinia

²⁹ În perioada 12-20 septembrie 2015, grupul format din patru cetățeni cehi a efectuat un număr de 266 gropi în siturile de la Piatra-Roșie, Costești-Cetățuia și Costești-Blidaru. Vezi Purdea 2024, p. 142.

³⁰ Conform imaginilor identificate de autoritățile judiciare în timpul percheziției informatice, dos. pen. nr. 477/P/2015 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, vol. II, f. 503-504 (Piatra Roșie) și f. 510-513 (Costești).

numismatului clujean este concludentă întrucât ne arată două aspecte: faptul că monedele au ajuns în Dacia înainte de cucerirea romană și că bronzurile făceau parte din categoria emisiunilor cu valoare scăzută, dar totuși acceptate în zona capitalei dacilor³¹.

Pe harta descoperirilor de monede grecești, le putem adăuga și pe cele recuperate de autoritățile judiciare de la braconierii siturilor arheologice ori de la colaboratori ai acestora. Deși atribuirea cu exactitate devine aproape imposibilă în cazul bunurilor decontextualizate, totuși putem cita un caz în care cercetarea interdisciplinară și-a dovedit eficiența. În luna august 2005, Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia înainta instanței al doilea mare dosar din seria numită mediatic „Aurul dacic”, cauză ce avea 67 de persoane cercetate pentru diferite infracțiuni din domeniul legislației privind protejarea patrimoniului cultural. Între acestea și un „colector”, S. N., de la care autoritățile au ridicat în vederea confiscării un număr de 285 bunuri (193 numismatice, 76 arheologice, 5 bibliofile și 11 din alte categorii)³². După efectuarea expertizelor preliminare de către specialiștii Muzeului Civilizației Dacice și Romane Deva, s-a stabilit autenticitatea acestor bunuri și totodată categoria patrimoniului cultural național (Fond ori Tezaur) și s-a făcut propunerea pentru clasarea lor. Între piesele numismatice ridicate se afla și o monedă de tipul celor indisponibilizate de la P. S. F. în anul 2002, o emisiune histriană cu contramărcile lui Helios și Hermes³³. Deviind ușor de la firul discuției, merită să precizăm în acest moment câteva detalii despre activitatea persoanei de la care au fost ridicate aceste bunuri. În lumea „comercianților de antichități” s-a încetățenit termenul de „colector”³⁴, pentru intermediarii care preiau bunurile descoperite de braconieri sau de alte persoane și le vând caselor de licitații ori colecționarilor. De cele mai multe ori, acești colectori își disimulează activitățile ilicite sub paravanul unor anticariate ori a altor mici forme antreprenoriale (persoane fizice autorizate, întreprinderi individuale ori de familie etc.). Analizând bunurile ridicate de autoritățile judiciare de la S. N., putem afirma fără dubiu că se încadrează perfect în categoria acestor intermediari.

Rămâne doar de demonstrat proveniența monedei amintite. Un indiciu în acest sens provine de la tipologia altor piese ridicate de la aceeași persoană, împreună cu moneda. Este vorba despre două aplici din bronz, cu lob central, pentru centură. Recent, datorită descoperirilor unor astfel de piese *in situ*, s-a reușit determinarea locului de unde au fost furate altele similare, tocmai

³¹ Ardevan 2009, p. 129.

³² Conform Rețizitorului din dos. pen. nr. 151/P/2005 (disponibil și online pe platforma SCRIBD), f. 49.

³³ O primă apariție a lotului de bunuri ridicate este semnalată în paginile revistei *Dacia magazin*, nr. 57 din anul 2009, unde se poate vedea și moneda amintită, însă rezoluția imaginii este modestă.

³⁴ Deppert-Lippitz 2009, p. 131-134; Ciută 2016, p. 140-141.

datorită datelor judiciare, coroborate prin cercetarea arheologică. Astfel, în cadrul campaniei arheologice de la Piatra Roșie din anul 2023 a fost descoperit un lot de cinci aplice pentru centură³⁵. După compararea acestora cu bunurile recuperate de autoritățile judiciare, numărul pieselor a ajuns la 14, celelalte nouă provenind de la braconierii siturilor arheologice. Șase dintre ele provin de la braconierii cehi și au fost sustrate în anul 2015, una dintr-un lot descoperit de un localnic (tot la Piatra Roșie) și predate Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca și alte două de la colectorul S. N. Deoarece, până acum nu se cunosc descoperiri similare în alte situri arheologice, probabilitatea ca ele să provină din același loc este ridicată. Acest excurs are ca obiectiv acreditarea ideii potrivit căreia S. N. deținea bunuri ce proveneau din siturile arheologice din Munții Orăștiei (dar nu numai), fapt dovedit de prezența între artefactele ridicate de la el a acestor aplice unicat, dar și a altor bunuri ce pot fi legate în mod direct de siturile amintite. Astfel, posibilitatea ca emisiunea histriană cu contramărci să fie din siturile de la Piatra Roșie ori Costești este verosimilă. Întrucât moneda în discuție este acoperită cu depuneri de sol, o expertiză pedologică ar ajuta la acceptarea ori infirmarea ipotezei propuse.

În privința denarilor romani, putem observa că majoritatea reprezintă emisiunile republicane, un aspect observat și în cazul altor loturi monetare ridicate de autoritățile judiciare de la localnicii de pe Valea Grădiștii, iar cele imperiale conțin pe lângă emisiunile din argint și șapte monede din bronz (un as, un *dupondius* și cinci sesterți). Comparând datele furnizate de analiza celorlalte loturi deja publicate în literatura de specialitate, observăm că în arealul Munților Șureanu, monedele emise după Traian au fost identificate în descoperiri izolate și nu în componența tezaurelor³⁶.

Prezența unor tezaure cu monede romane în arealul Munților Orăștiei era certificată înainte de activitatea braconierilor. Un caz cunoscut este cel din proximitatea fortificației de la Piatra Roșie, unde, în anul 1981, a fost identificat un tezaur monetar compus din 277 de piese³⁷. Majoritatea acestora erau din perioada republicană, însă între ele se află și câteva imitații dacice ale

³⁵ Piese au făcut obiectul comunicării (realizată în colaborare cu Cătălin Cristescu, Claudiu Tănăsescu și Răzvan Mateescu), *Cercetare arheologică versus braconaj în Munții Orăștiei. Studiu de caz: Cetatea Dacică de la Luncani – Piatra Roșie*, prezentate la Conferința *Patrimonium 2024. In memoriam dr. h. c. Barbara Deppert-Lippitz*, organizată de Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Vezi și Mateescu *et alii* 2024, p. 87, planșa II.

³⁶ Tezaurele descoperite în arealul menționat conțin emisiuni republicane și imperiale romane până la Traian. Singura excepție care poate fi citată aici este din anul 1871, în cazul unui tezaur identificat la Grădiștea de Munte, care conține și o monedă de la Marcus Aurelius (cel mai probabil descoperire izolată asociată tezaurului). În rest, atât tezaurele citate în literatura de specialitate, cât și cele ridicate de la localnici se opresc la împăratul Traian. Recent, acest aspect a fost subliniat și în literatura de specialitate la Găzdac, Ciută 2021, p. 36. A se vedea în acest sens Daicoviciu, Ferenczi 1951, p. 106; Daicoviciu 1954, p. 75-77; Winkler 1971, p. 295; Pavel, Andrițoiu 1994, p. 79-121.

³⁷ Pavel, Andrițoiu 1994, p. 79-121.

emisiunilor romane. Din piesele sustrate prin activități infracționale au fost publicate, de asemenea, două loturi: unul de la Prihodiște³⁸ și altul din castrul de pe Dealul Presaca³⁹. Analiza acestora, dar și a celor indisponibilizate de la localnici, ne arată că tezaurele descoperite în Munții Orăștiei erau compuse fie din denari romani republicani și imitații dacice, fie din denari republicani și denari imperiali (care se opreau la împăratul Traian).

După cum am putut vedea, între monedele ridicate de la P. S. F. se află unele emise de împărați de la dinastia Antoninilor, până la cea a Severilor, inclusiv o *nomisma* bizantină. Astfel că este puțin probabil ca aceste monede să facă parte din același tezaur. De altfel, și expertiza numismatică efectuată asupra acestor bunuri relevă în mod clar că monedele romane nu formează un tezaur, ci sunt părți ale unor tezaure dispersate⁴⁰. Cum studiul de față nu are ca obiectiv analiza numismatică, mă voi opri aici cu aceste constatări.

Un alt aspect ce necesită atenție este starea de conservare a bunurilor. Este cunoscut faptul că persoanele interesate de obiecte arheologice (îndeosebi emisiuni monetare, dar nu numai) preferă piesele cu frecvență scăzută și mai ales pe cele foarte puțin circulate, cu o uzură cât mai mică. Această precizare trebuie făcută, pentru a înțelege motivul pentru care autoritățile judiciare au descoperit în locuința unor persoane cercetate penal monede fragmentare ori ilizibile, ori chiar tezaure din care au fost sustrate emisiunile rare. Astfel, comparativ cu alte loturi indisponibilizate de autorități, monedele din lotul P. S. F., cu excepția celor grecești, sunt bine păstrate. Câteva excepții sunt cele ciobite (una fragmentată) probabil în timpul prelevării. Această constatare poate avea legătură cu activitatea posesorului, care a recurs la selectarea monedelor prezentate spre vânzare. Emisiunile grecești au fost ridicate, așa cum am arătat, în timpul percheziției domiciliare.

Toporul din bronz (pl. VIII), a cărui importanță a fost marginalizată de instanța de judecată, astfel încât a dispus restituirea lui, motivând că nu are legătură cu obiectul cauzei (!), necesită o prezentare detaliată. În primul rând, trebuie arătat că expertiza preliminară l-a identificat corect ca fiind un bun arheologic, însă în privința datării, ca fiind din „prima vârstă a fierului”, îmi exprim unele rezerve. Compararea toporului ridicat de la P. S. F. în anul 2005 cu unele deja clasate în patrimoniul cultural al României ne arată importanța pe care aceste artefacte o au din punct de vedere istoric: toate cele 28 clasate în patrimoniul cultural național fac parte din categoria Tezaur. În privința încadrării corecte din punct de vedere tipologic și cronologic am utilizat tipologia realizată de Alexandru Vulpe, conform căreia putem încadra piesa în discuție, fără tăgadă, în categoria celor de tip Pădureni (seria II), datate în prima jumătate a mileniului al II-lea a. Chr., adică în perioada mijlocie a epocii

³⁸ Petac, Popa 2018, p. 193-212.

³⁹ Găzdac, Ciută 2021, p. 34-46.

⁴⁰ Expertiza a fost efectuată de către Ernest Oberländer-Târnoveanu în dos. pen. nr. 45/P/2005, vol. VI, f. 43-44.

bronzului⁴¹. „Derutarea” instanței de judecată cu privire la acest excepțional artefact se datorează probabil faptului că a fost curățat de patină și montat de către deținător într-o coadă din lemn, decorată cu motive geometrice, astfel că a fost interpretată ca nefiind un bun arheologic, deși în rechizitoriu se propunea confiscarea (ca măsură asiguratorie).

Topoarele de acest tip sunt extrem de cunoscute în literatura de specialitate⁴², iar descoperirea unora apropiate de piesa prezentată aici a fost semnalată atât în cazul depozitelor de bronzuri (precum cel de la Sinaia), cât și a descoperirilor izolate (Sebeș, Balșa, Ighiel și Șard). Totuși, aceste exemplare nu sunt identice, ci foarte apropiate de cel ridicat de autorități în anul 2005. În cazul acestuia din urmă, există câteva elemente unice: o adâncitură și o nervură pe suprafața muchiei.

Analiza „suliței cu vârf zimțat din metal și cu mâner din bambus” oferă, de asemenea, informații prețioase (pl. IX). Ridicată tot în anul 2005, în cadrul aceleiași percheziții domiciliare, piesa a atras atenția prin coada de bambus și vârful metalic zimțat. Însă atribuirea ca suliță este forțată, deși expertiza citată o determină corect: „vârf de săgeată (posibil suliță)”. Ba mai mult, prin documentul întocmit de specialiștii Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, se atrage atenția asupra posibilei proveniențe: colecția Franz Binder. Recent, Adriana Avram a publicat bunurile din această colecție, aflate la Muzeul ASTRA din Sibiu și astfel ne oferă analogii pentru exemplarul prezentat aici⁴³. Într-adevăr, piesa aflată acum în custodia Muzeului Național al Unirii Alba Iulia este asemănătoare cu cele deținute de instituția sibiană, astfel că este posibil ca ea să fi făcut parte din aceeași colecție. Însă se observă, de asemenea, micile intervenții făcute probabil de posesor. Astfel, în partea superioară, în zona fixării vârfului metalic, în coada din bambus, a fost adăugat un manșon din cupru și un ciucurel din franjuri de piele. Nu este exclus ca adăugarea tubului metalic să fi avut rol de prevenire a fisurilor mânerului, protejat, de regulă, cu piele înfășurată sau sfoară. Lungimea totală a acestei piese (127 cm) o apropie de categoria lăncilor, însă dimensiunile (17 cm lungime și 2 cm lățimea maximă) și tipologia vârfului par mai potrivite pentru cea a săgeților ori mai degrabă a harpoadelor. Inclusiv modul de fixare a vârfului în mâner

⁴¹ Vulpe 1970, p. 12 și 42-44, cu ilustrația aferentă.

⁴² Petrescu-Dâmbovița 1977, p. 47, cu ilustrație la planșa 17, nr. 5-6; Andrițoiu 1993, p. 90, planșa IV, nr. 5, 11 și 16.

⁴³ Au fost publicate 322 piese sau grupuri de piese (din cele peste 700, înregistrate sub 397 numere de inventar), dintre care 29 lănci și opt tolbe ce conțin un număr de 103 săgeți, cărora li se adaugă alte 47 de săgeți fără tolă. Toate acestea au vârf metalic în unele cazuri zimțat (atât săgețile, cât și lăncile) și coadă din bambus. Diferența între lance și săgeată este dată de dimensiunile cozii și al vârfului. Lăncile au lungimea totală cuprinsă între 152 și 256 cm, iar vârful acestora între 40 și 61 cm, iar săgețile între 58 și 97 cm. Vezi Avram 2023, p. 98-248,

este specific săgeților și nu lăncilor⁴⁴. O altă instituție ce deține piese din această colecție este chiar Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș, unde au ajuns cele din colecția Gimnaziului Evanghelic din Sebeș⁴⁵.

Situația juridică

Deținătorul acestor bunuri a decedat în timpul cercetării judecătorești, astfel că, în conformitate cu prevederile legii, procesul penal împotriva lui a fost încetat. În sentința instanței de fond au fost reținute următoarele: confiscarea celor 128 de monede, adică a emisiunilor romane din argint și bronz, respectiv a celei bizantine din aur, fără tezaurul de emisiuni histriene; confiscarea echipamentelor ce au ajutat la săvârșirea activităților infracționale, adică aparatul pentru detecția de metale și totodată restituirea către moștenitoarea decedatului „*a unei toporiști și a unei sulice cu vârf zimțat din metal, cu mâner din bambus*” (s.a.). Deși o hotărâre a instanței de fond nu este definitivă, putând fi atacată în apel, ceea ce s-a și întâmplat, instanța superioară nu a mai modificat acest punct, menținând dispozițiile sentinței penale atacate, cu excepția celor consemnate în mod expres. Decizia Curții de Apel Alba Iulia a fost atacată cu recurs în casație la instanța superioară, însă Înalta Curte de Casație și Justiție a casat doar parțial hotărârile recurate, menținând o parte a dispozițiilor acestora, între care și cea privitoare la bunurile restituite⁴⁶.

În această situație statul român, prin Ministerul Culturii, nu a depus în calitate de parte civilă niciun fel de acțiune pentru soluționarea laturii civile, adică să arate că bunurile ce urmau a fi restituite sunt, de fapt, bunuri arheologice, care, potrivit art. 136 din Constituția României, fac obiectul exclusiv al proprietății publice. Iată, așadar, paradoxul: instanța a restituit bunuri care aparțin de drept statului român.

Bunurile restituite nu au fost ridicate niciodată de la instituțiile muzeale unde au fost depuse, astfel că acest derapaj poate fi reparat tot prin intermediul justiției. În aceste condiții, statul român, prin Ministerul Culturii, trebuie să deschidă o acțiune civilă împotriva moștenitorilor, prin care să ceară obligarea pârâtului/pârâților, având în vedere că este vorba despre bunuri clasabile în patrimoniul cultural național, să le lase în „deplină proprietate și liniștită

⁴⁴ Lăncile publicate din colecția muzeului sibian au, de regulă, tub metalic pentru fixarea cozii, însă trebuie amintite două excepții, în care vârful este înfipt în coadă, ca în cazul piesei recuperată de autoritățile judiciare de la P. S. F.

⁴⁵ În registrul de inventar al Muzeului Municipal „Ioan Raica” Sebeș sunt înregistrate 132 bunuri din colecția Franz Binder, dintre care 32 sunt săgeți (13 cu coadă din bambus). Și în acest caz lăncile au tub pentru fixare, iar vârful săgeților este înfipt în coadă. Informație obținută de la colegul Călin Anghel, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

⁴⁶ Conform sentinței penale nr. 339/18 decembrie 2009 a Tribunalului Hunedoara, a deciziei penale nr. 209/A/18 decembrie 2013 a Curții de Apel Alba Iulia și a deciziei nr. 3152/17 decembrie 2024 a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Toate au fost emise în dos. pen. nr. 41/97/2005 al Tribunalului Hunedoara.

posesie muzeelor în custodia cărora se află”⁴⁷. Motivarea juridică a fost deja utilizată și în alte cauze cu revendicări similare, Ministerul Culturii arătând că, potrivit prevederilor art. 33 din Legea 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, „bunurile culturale clasate, aflate în proprietatea publică a statului sau a unităților administrativ teritoriale, sunt inalienabile, insesizabile și imprescriptibile”. Mai adaug că procedura de clasare se declanșează, potrivit art. 8, alin. (2), lit. f), i) și k) din *Normele de clasare a bunurilor culturale mobile*, din oficiu pentru o serie de bunuri, între care și cele confiscate, cele aflate în custodia instituțiilor publice, care urmează a fi restituite, precum și pentru cele care fac obiectul declanșării unei cercetări penale. Conform art. 10 al aceluiași act normativ, procedura trebuie finalizată în cel mult trei luni din momentul declanșării ei.

La finalul acestor spicuiuri din prevederile legale, menite a desluși regimul juridic pe care îl au bunurile indisponibilizate de autoritățile judiciare în vederea confiscării, observăm un lung șir de erori umane ori neîndeplinirea atribuțiilor prevăzute de lege. În acord cu prevederile legii în vigoare în România, bunurile arheologice se ridică în vederea confiscării, deoarece fac obiectul exclusiv al proprietății publice, după cum enunță legea fundamentală. Restituirea către deținător nu poate fi făcută decât în condițiile în care acesta își poate dovedi modul de obținere (achiziție, donație, moștenire etc.), în caz contrar fiind aplicabile prevederile art. 49, alin. (1) a Legii 182/2000, referitoare la descoperirile cu caracter întâmplător, care obligă descoperitorul să le predea, în termen de 72 de ore, primarului unității administrativ-teritoriale pe raza căreia a fost făcută descoperirea.

Rezumând, potrivit prevederilor legii o persoană fizică nu poate deține bunuri arheologice, dacă nu le poate dovedi proveniența printr-un înscris autentic, fie el document de achiziție, contract de donație ori act notarial ori sentință judecătorească. În aceste condiții, excluderea din expertiza numismatică a unui număr de 11 monede, care se vor dovedi un veritabil tezaur, pe motiv că sunt „ași foarte degradați și ilizibili”, a produs eliminarea lor din documentele autorităților judiciare și ulterior ale instanțelor de judecată. Astfel, aceste bunuri omise nu au fost supuse nici procedurii de clasare, ceea ce ar fi condus la includerea lor în patrimoniul cultural național. Este adevărat că pentru clasarea bunurilor, responsabilitatea revine și autorităților judiciare, care trebuie să comunice serviciilor deconcentrate ale Ministerului Culturii competente „existența dosarului penal, menționând bunurile culturale ce fac obiectul cercetării penale și încadrarea juridică a faptelor penale”⁴⁸.

De asemenea, legiuitorul a prevăzut în art. 10 al *Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile* că, pentru piesele care fac obiectul declanșării unei

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Conform art. 10 al *Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile*, publicate în *Monitorul oficial*, 11 septembrie 2008.

cercetări penale, „dosarul de clasare va fi întocmit de către specialiști din cadrul serviciului deconcentrat al Ministerului Culturii din municipiul București sau din județul în a cărui rază teritorială își are sediul organul de urmărire penală care a comunicat în scris despre existența dosarului penal privind bunurile culturale, sprijiniți de experți acreditați de Ministerul Culturii”.

Concluzii

La finalul acestui studiu doresc să subliniez importanța respectării pașilor prevăzuți de lege în privința bunurilor culturale, dar și înțelegerea noțiunii de „bun susceptibil a face parte din patrimoniul cultural național”, așa cum este utilizată ea în documentele cu caracter juridic. În primul rând, după cum reiese din prevederile legale în vigoare, bunurile ce aparțin patrimoniului arheologic trebuie predate obligatoriu instituțiilor desemnate. Nu sunt prevăzute niciun fel de excepții în privința acestei obligativități. Reiteriez acest aspect, pentru a sublinia că monedele pe care P. S. F. le avea asupra lui în anul 2002 erau proprietatea statului român, deoarece au fost identificate cu ajutorul detectorului de metale, iar legislația în vigoare la acel moment prevedea obligativitatea predării lor, în termen de 72 de ore, primarului localității de pe raza căreia s-a făcut descoperirea.

La momentul respectiv, normele de clasare erau instituite prin Ordinul nr. 2053/2002 al Ministrului Culturii și Cultelor, publicat în *Monitorul oficial*, nr. 349/2002. Potrivit acestui ordin, în acord cu Legea 182/2000, monedele erau considerate ca făcând parte din categoria bunurilor arheologice și istoric-documentare cu valoare deosebită sau excepțională. De asemenea, aceste acte normative prevedeau că pentru bunurile aflate în proprietatea statului sau a unităților administrativ-teritoriale, ori pentru cele descoperite întâmplător, procedura de clasare se declanșa din oficiu. Pentru realizarea acestui demers era necesară întocmirea unui raport de expertiză de către experți acreditați de Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor. Acest raport de expertiză trebuia, în baza criteriilor generale și a celor specifice de clasare, să arate dacă bunurile analizate sunt susceptibile de a face parte din patrimoniul cultural național și care este categoria juridică (Tezaur sau Fond), în care vor fi încadrate pe baza punctajului obținut. Astfel, dacă piesa expertizată întrunea un quantum de până la 150 puncte valorice, nu era susceptibilă de a fi clasată, iar dacă acest punctaj era mai mare se declanșa procedura de clasare. Potrivit acestor informații sintagma „bun susceptibil a face parte din patrimoniul cultural național” se referă doar la bunurile ce au făcut obiectul unei expertize și au întrunit un punctaj cuprins între 150 și 200 de puncte valorice.

Închei prin a spune că dreptul privind clasarea unui bun cultural este imprescriptibil potrivit normelor de clasare în vigoare în acest moment, astfel că statul român, proprietar de drept al bunurilor restituite, poate cere oricând includerea acestora în patrimoniul cultural național, iar expertizele vor fi

facute, așa cum prevede legea, de către specialiștii serviciilor deconcentrate ale Ministerului Culturii, sprijiniți de experți acreditați de Ministerul Culturii. Acest demers va avea ca finalitate includerea acestor frumoase piese în registrele de evidență ale muzeelor care le dețin în custodie, sau acolo unde vor decide instituțiile îndrituite. Harponul cu coadă de bambus va reveni colecției din care a fost sustrasă ori, în lipsa identificării acesteia, unuia dintre muzeele amintite ce dețin astfel de bunuri.

Explanation of Figures

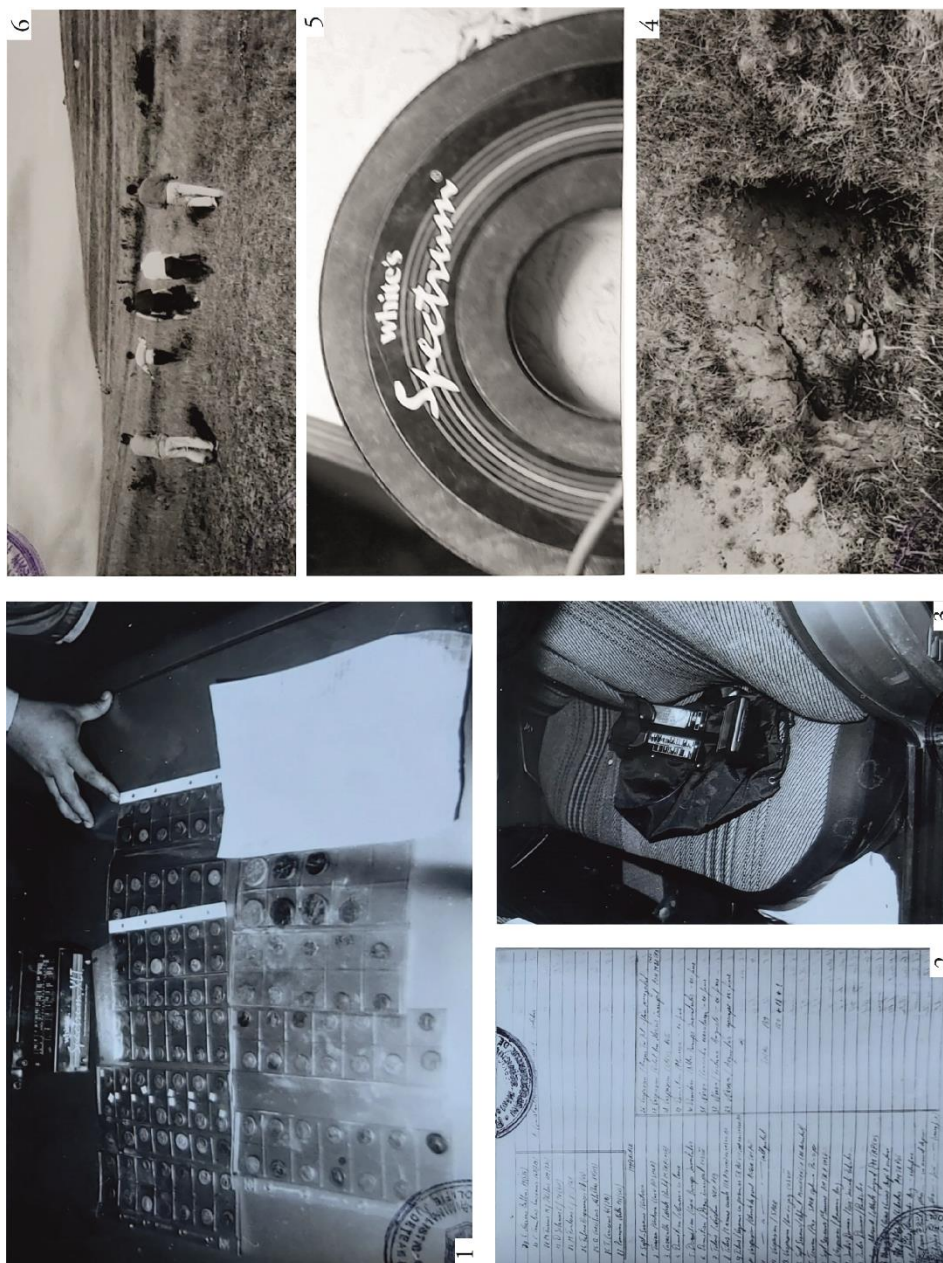
- Fig. 1.** Countermarks on the Greek coins from the P.S.F. assemblage.
- Pl. I.** Images from the operation where thieves were caught in the act - seized coins (1); list of issuers identification (2); metal detector (3 and 5) - and the authorities conducting field operations on Pleșa Hill (4 and 6).
- Pl. II.** P. S. F. assemblage (National History Museum of Romania' - custody): 1-11 Greek issues with countermarks; 12-24 Republican Roman denarii.
- Pl. III.** P. S. F. assemblage (National History Museum of Romania custody): 1-24 Republican Roman denarii.
- Pl. IV.** P. S. F. assemblage (National History Museum of Romania custody): 1-24 Republican Roman denarii.
- Pl. V.** P. S. F. assemblage (National History Museum of Romania custody): 1-24 Republican Roman denarii.
- Pl. VI.** P. S. F. assemblage (National History Museum of Romania custody): 1-2 Republican Roman denarii; 3-24 Imperial Roman denarii.
- Pl. VII.** P. S. F. assemblage (National History Museum of Romania' custody): 1-11 Imperial Roman denarii; 12 Byzantine *nomisma*; 13-19 imperial bronze issues.
- Pl. VIII.** P. S. F. assemblage (National Museum of the Union Alba Iulia' custody): Pădureni-type bronze axe.
- Pl. IX.** P. S. F. assemblage (National Museum of the Union Alba Iulia' custody): ethnographic spear from the Sudan region, Africa.

Abrevieri bibliografice

- Andrițoiu 1979 – Ioan Andrițoiu, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 15-34.
- Andrițoiu 1993 – Ioan Andrițoiu, *Metalurgia bronzului în sud-vestul Transilvaniei. Epoca bronzului (I)*, în *Analele Banatului*, II, 1993, p. 85-117.
- Ardevan 2009 – Radu Ardevan, *Monedele grecești de la Costești – o reconsiderare*, în *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis*, XI, 2009, p. 125-131.
- Avram 2023 – Adriana Avram (ed.), *Africa lui Franz Binder/Franz Binder's Africa*, Sibiu, 2023.
- Ciută 2016 – Marius Ciută, *Detectorismul, între amatorism și nevoia de îmbogățire. O încercare de a schița profilul detectoristului din România (1993-2016)*, în Sergiu Musteață (coord.), *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic în România și Republica Moldova*, Chișinău, Iași, 2016, p. 135-148.

- Ciută, Rustoiu 2007 – Marius-Mihai Ciută, Gabriel-Tiberiu Rustoiu, *Considerații asupra unui complex descoperit în proximitatea Sarmisegetusei Regia. Un experiment arheologico-judiciar*, în *Apulum*, 44, 2007, p. 99–111.
- Crișan 1991 – Ion Horațiu Crișan, *Monedele grecești descoperite în cetățile dacice*, în *Pontica*, 24, 1991, p. 343–346.
- Deppert-Lippitz 2009 – Barbara Deppert-Lippitz, *Structura comerțului legal și ilegal cu antichități / Die Strukturen des legalen und illegalen Handels mit Antiken*, în Augustin Lazăr, John A. Vervaele, Paolo Giorgio Ferri (ed.), *Combaterea criminalității contra patrimoniului cultural european / Combating the Criminality against the European Cultural Heritage: Patrimonium II*, Cluj-Napoca, 2009, p. 121–172.
- Găzdac 2018 – Cristian Găzdac, *The Coin Assembly as a Votive Deposit in Iron Age: The Case of Coins in the Ritual Complex at the Dacian Fortress of Costești-Cetățuie (Hunedoara County, Romania)*, în *Journal of Ancient History and Archaeology*, 5, 2018, 3, p. 55–65.
- Găzdac, Ciută 2021 – Cristian Anton Găzdac, Marius Mihai Ciută, *Recovering Cultural Heritage: Forensic Archaeology and Numismatics – the Roman Hoard from the Prisaca Hill (Romania)*, în *Journal of Ancient History and Archaeology*, 8, 2021, 1, p. 34–46.
- Gramaticu, Oberländer-Târnoveanu 2005 – Steluța Gramaticu, Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Un depozit de monede autonome histriene descoperit la Călan, jud. Hunedoara*, în *Cercetări numismatice*, 9–11, 2003–2005, p. 25–36.
- Lazăr 2020 – Augustin Lazăr, *Protecția patrimoniului cultural național – dreptul fundamental la cultură*, în Cristian Dumitru Miheș (ed.), *Omagiu. Mirișan Valentin. In honorem Valentin Mirișan: Gânduri, studii și instituții*, București, 2020, p. 132–145.
- Lazăr, Condruz 2007 – Augustin Lazăr, Aurel Condruz, *Corpus Juris Patrimonii: patrimoniul cultural național: doctrină și jurisprudență. Acte normative*, București, 2007.
- Lazăr, Paștiu 2015 – Augustin Lazăr, Alexandra Paștiu, *Sinteză teoretică a jurisprudenței Curții de Apel Alba Iulia în materie penală (2014 – semestrul I 2015)*, în *Dreptul*, 10, 2015, p. 148–152.
- Luca 2005 – Sabin Adrian Luca, *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, Alba Iulia, 2005.
- Macrea 1936 – Mihai Macrea, *Monetele din cetatea dacică de la Costești*, în *Anuarul Institutului pentru Studii Clasice*, II, 1933–1935, p. 147–163.
- Mateescu et alii 2024 – Răzvan Mateescu, Gelu Florea, Liliana Mateescu-Suciu, Nica Ciubotaru, Ștefan Vasilache, Cătălin Cristescu, Oana Tutilă, Cristina Bodó, Despina Măgureanu, Daniel Cioată, Emanuel Malinescu, Gabriela Gheorghiu, Paul Pupeză, *Boșorod, jud. Hunedoara. Punct: cetatea dacică de la Luncani – Piatra Roșie*, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2023*, Târgu Mureș, 2024, p. 85–88.
- Oberländer-Târnoveanu 2013 – Ernest Oberländer-Târnoveanu, *13 din 24 ... – brățările de aur regale dacice de la Sarmizegetusa Regia – o trecere în revistă a problemei, dincolo de jumătatea drumului parcurs spre recuperarea lor (2007–2011)*, în Augustin Lazăr, Paolo Giorgio Ferri, Marius Mihai Ciută (ed.), *Combaterea traficului cu bunuri culturale. Recuperarea trecutului/Fighting the Trafficking in*

- Cultural Goods: Recovering the Past. Patrimonium IV, București, 2013, p. 73–125.
- Pavel, Andrițoiu 1994 – Viorica Pavel, Ioan Andrițoiu, *Tezaurul de monede romane republicane de la cetatea dacică de la Piatra Roșie*, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 79–121.
- Petac, Popa 2018 – Emanuel Petac, Nicolae Popa, *Considerații asupra tezaurului monetar roman încheiat la Traian, descoperit pe Dealul Prihodiștii (Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara) în anul 2002*, în Lucian Munteanu, Ciprian-Dorin Nicola, Gabriel M. Talmațchi (ed.), *Studia numistica et archaeologica. In honorem magistrii Virgilii Mihailescu-Bîrliaba oblata*, București, Piatra-Neamț, 2018, p. 193–212.
- Petrescu-Dâmbovița 1977 – Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977.
- Purdea 2024 – Claudiu Purdea, *Braconarea patrimoniului arheologic din Munții Șureanu. Istorie și jurisprudență*, Cluj-Napoca, 2024.
- Rusu, Pescaru 1996 – Adriana Rusu, Eugen Pescaru, *Călan Băi „Aquae”, jud. Hunedoara*, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 23–24.
- Vulpe 1970 – Alexandru Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, München, 1970.

Pl. I. Fotografii judiciare de la operațiunea de surprindere în flagrant (1 și 2 – monedele indisponibilizate și lista cu identificarea emitenților, 3 și 5 – detector de metale) și din timpul conducerii autorităților în teren pe Dealul Pleșa (4 și 6)

Pl. II. Lotul P. S. F. (custodia MNIR): 1-11 – emisiuni grecești cu contramărci;
12-24 – denari romani republicani

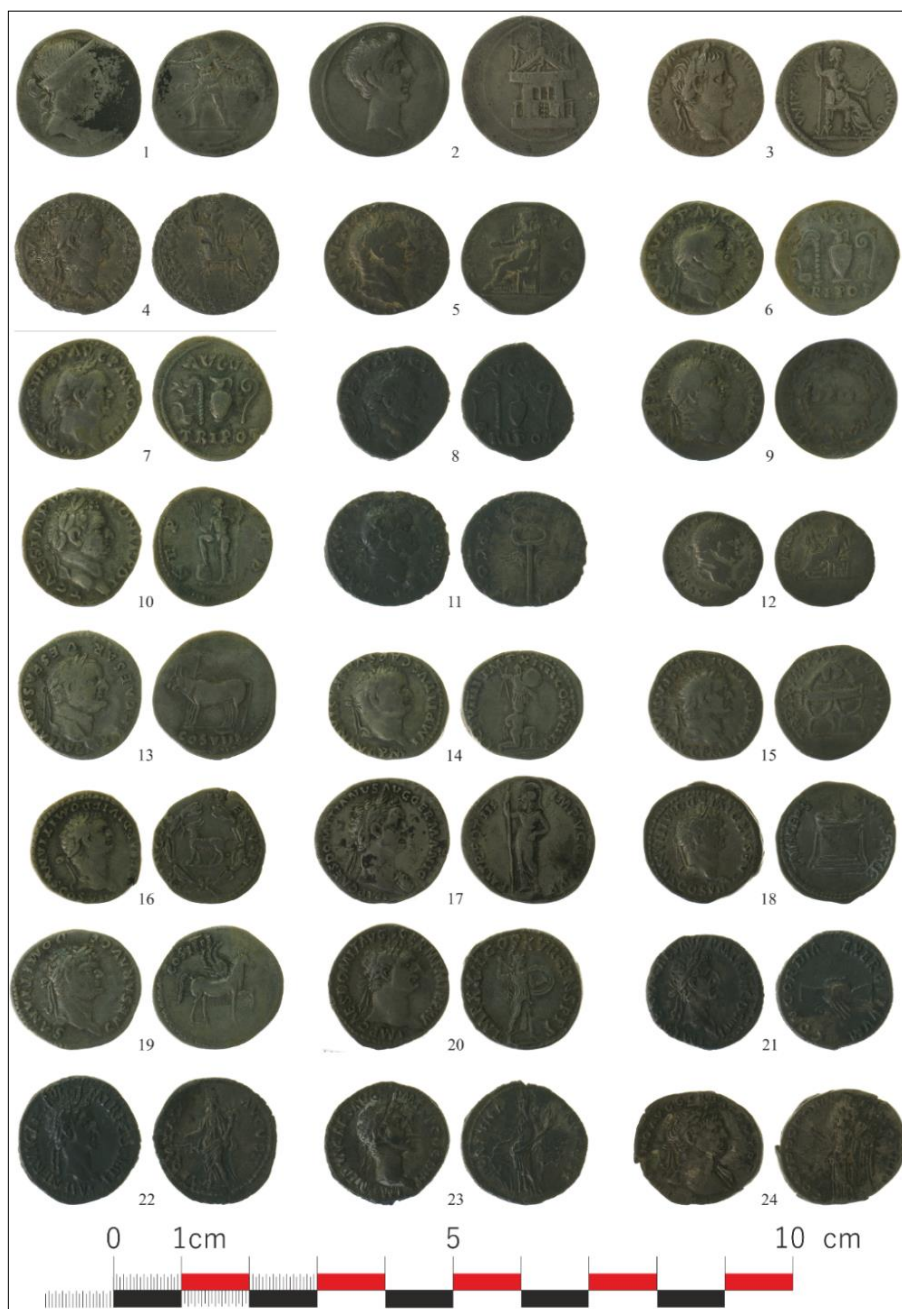
Pl. III. Lotul P. S. F. (custodia MNIR): 1-24 – denari romani republicani

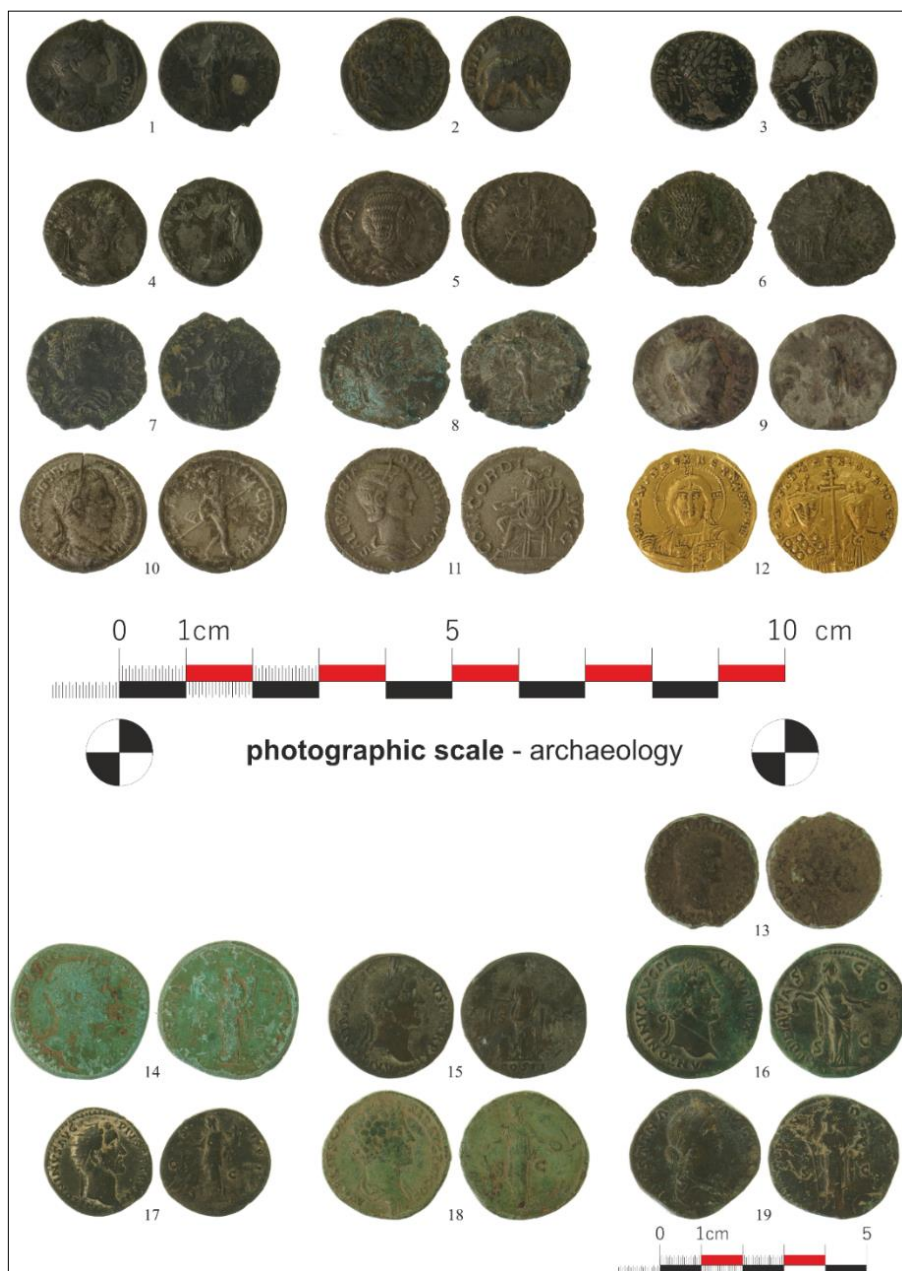
Pl. IV. Lotul P. S. F. (custodia MNIR): 1-24 – denari romani republicani

Pl. V. Lotul P. S. F. (custodia MNIR): 1-24 – denari romani republicani

Pl. VI. Lotul P. S. F. (custodia MNIR): 1-2 – denari romani republicani; 3-24 – denari romani imperiali

PL. VII. Lotul P. S. F. (custodia MNIR): 1-11 – denari romani imperiali; 12 – *nomisma* bizantină; 13-19 – emisiuni imperiale din bronz

Pl. VIII. Lotul P. S. F. (custodia MNUAI): Topor din bronz, de tip Pădureni

Pl. IX. Lotul P. S. F. (custodia MNUAI): Lance din Africa – Sudan